

دارد که در این مقاله با مقایسه مطالبی از نشریات خارجی آن زمان به نکاتی اشاره شد. آنطوری که از نوشته‌های مندرج در روزنامه برمی‌آید، ایران مدعی است که پس از زدوخوردهای میان حاکمان قندهار، کابل و هرات، به منظور پیشگیری از اغتشاش در مرزهای خراسان و حفظ امنیت آن منطقه، به سمت هرات لشکر اعزام و نهایتاً آن شهر را تصرف کرد. پس از آن به انگلیسی‌ها پیام داد که در صورت عدم دخالت در امور ایالات افغانستان و تضمین حمایت از امنیت آنجا و عدم تحریک حاکمان، حاضر است از هرات عقب‌نشینی کند و مکرر یادآوری می‌کند که به هیچ‌وجه خواستار مخاصمه با انگلیس نیست و به دنبال ادامه تعامل دوستانه با آن کشور است. اما این مراسلات و مذاکرات به‌ثمر نرسید و پس از آن، ضمن اشاره به بدعهدی‌های مکرر انگلیس، رجزخوانی‌هایی هم از جانب دولت و مردم ایران مبنی بر آمادگی مقابله در برابر تعدیات متجاوزان در روزنامه آمده است. مقایسه حجم مطالب منتشره در خصوص مسئله هرات در روزنامه وقایع اتفاقیه قبل و بعد از پیمان پاریس نشان از کاهش چشمگیر این دست مطالب پس از معاهده دارد، تا جایی که حتی از چاپ تمام یا بخشی از متن توافق هم خبری نیست، گرچه در مواردی تلویحاً به اقدامات ایران در راستای اجرای عهدنامه اشاره می‌کند. احتمال دارد این تغییر و عدم پرداختن به موضوع پس از عهدنامه، به دلیل نگارش قرارداد به‌وسیله "شمشیر فاتح" و تعهدات ایران در معاهده باشد که در قیاس با تعهدات انگلستان سنگین‌تر بود، در صورتی که نشریات خارجی حداقل بخشی از مفاد فصول عهدنامه را درج و تحلیل کرده بودند. از طرفی این عدم اطلاع‌رسانی کامل در مغایرت با ادعاهای متولیان روزنامه مبنی بر آگاهی بخشی به مردم و در اختیار گذاشتن اخبار است، اما شاید داشتن چنین توقعی از یک رسانه حکومتی آن هم در برهه تاریخی مورد نظر دشوار باشد.

منابع و مأخذ

فارسی:

- احمدی، فرج‌الله و آروین قادمیان، «بازی بزرگ و مسئله هرات (۱۸۲۸ تا ۱۸۳۸م)»، پژوهش‌های علوم تاریخی، پاییز و زمستان ۱۳۹۸، ش. ۲۰، صص. ۲۰-۱.
- اعتضادالسلطنه، علیقلی میرزا، ۱۲۷۳ق. فتح‌نامه هرات، نسخه خطی به شماره اموال ۱۴۸۱/۰۰۲، ۱۳۹۳.۰۴.۰۱، کتابخانه و موزه ملی ملک.
- انصاری، فاروق، «معرفی سند: یک سند مهم در باره مسئله هرات»، فصلنامه تاریخ روابط خارجی، زمستان ۱۳۸۳، ش. ۲۱، صص. ۲۱۲-۲۰۳.

بهمنی قاجار، محمدعلی، «پایان حاکمیت سیاسی ایران بر هرات (۱۲۷۳-۱۲۸۰ق)»، *فصلنامه تاریخ روابط خارجی*، ۱۳۸۵، ش. ۲۹، صص. ۷۱-۹۶.

بینا، علی اکبر، «روابط سیاسی: جنبه‌های سیاسی و دیپلماسی مسئله هرات و افغانستان (در دوره قاجاریه تا معاهده پاریس)»، *بررسی‌های تاریخی*، فروردین و اردیبهشت ۱۳۴۸، سال چهارم، ش. یک، صص. ۵۹-۸۶.

پرتو، افشین، «پیمان پاریس؛ داستان غم‌انگیز جدایی هرات از ایران»، *اطلاعات سیاسی-اقتصادی*، ۱۳۸۸، ش. ۲۶۵-۲۶۶، صص. ۴۱-۱۴.

حاجیان پور، حمید، «اوضاع سیاسی ماوراءالنهر در دوران اسلامی تا تشکیل دولت صفوی»، *فصلنامه تاریخ اسلام*، زمستان ۱۳۸۶، سال هشتم، ش. ۳۲، صص. ۹۸-۶۹.

رایت، دنیس، ۱۳۶۸، *ایرانیان در میان انگلیسیها*، چاپ دوم، ترجمه: کریم امامی. تهران: نشر نو.

رحمانیان، داریوش و زهرا حاتمی، ۱۳۹۶، *پنج رساله سیاسی از دوره قاجاریه*، تهران: نشر علم.

ساعتچیان، علیرضا، ۱۳۹۸، *ایران از نگاه آمریکاییان*، چاپ سوم، تهران: نگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه.

طباطبایی مجد، غلامرضا، ۱۳۷۳، *معاهدات و قراردادهای تاریخی در دوره قاجاریه*، تهران: بنیاد موافقات دکتر افشار.

ملکم، میرزا، ۱۲۹۷ق، *پولتیک ایرانی چیست*، نسخه خطی به شماره ۲۹۹۸، کتابخانه و موزه ملی ملک.

نظام‌مافی، منصوره، «اولین اختلاف ایران و انگلیس بر سر مسئله هرات ۱۲۵۴»، *نگین*، ۱۳۵۴، ش. ۱۲۳.

هنت، کپتین، ۱۳۲۷، *جنگ انگلیس و ایران در سال ۱۲۷۳ هجری قمری*، ترجمه: حسین سعادت‌نوری. تهران: شرکت سهامی چاپ.

نشریات:

روزنامه وقایع اتفاقیه، ۱۳۷۳، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با همکاری مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، جلد‌های اول تا سوم.

-----، ۱۳۷۴، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با همکاری مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، جلد چهارم.

روزنامه وقایع اتفاقیه، نمره ۵۸، نوزدهم جمادی‌الاول ۱۲۶۸: ۳

-----، نمره ۷۴، سیزدهم رمضان ۱۲۶۸: ۱

-----، نمره ۷۵، بیستم رمضان ۱۲۶۸: ۲

-----، نمره ۷۶، بیست و هفتم رمضان ۱۲۶۸: ۲

-----، نمره ۲۴۶، ششم صفر ۱۲۷۲: ۳

-----، نمره ۲۵۵، دهم ربیع‌الثانی ۱۲۷۲: ۲-۱

-----، نمره ۲۶۵، بیست و یکم جمادی‌الثانی ۱۲۷۲: ۳-۲

-----، نمره ۲۷۴، بیست و پنجم شعبان ۱۲۷۲: ۵-۱۱

-----، نمره ۲۸۵، چهاردهم ذیقعد ۱۲۷۲: ۳

-----، نمره ۲۹۳، دهم محرم ۱۲۷۳: ۲

-----، نمره ۲۹۷، نهم صفر ۱۲۷۳: ۳-۲

-----، نمره ۳۰۰، سلخ صفر ۱۲۷۳: ۴-۱

-----، نمره ۳۰۱، هفتم ربیع‌الاول ۱۲۷۳: ۳-۱

-----، نمره ۳۰۲، چهاردهم ربیع‌الاول ۱۲۷۳: ۱-۶

-----، نمره ۳۰۴، بیست و هشتم ربیع‌الاول ۱۲۷۳: ۲-۳ و ۶-۸

- ، نمره ۳۰۷، نوزدهم ربیع‌الثانی ۱۲۷۳: ۴-۵
- ، نمره ۳۰۸، بیست و ششم ربیع‌الثانی ۱۲۷۳: ۱-۶ و ۱۰
- ، نمره ۳۱۰، یازدهم جمادی‌الاول ۱۲۷۳: ۳
- ، نمره ۳۱۱، هجدهم جمادی‌الاول ۱۲۷۳: ۱-۳
- ، نمره ۳۱۲، شانزدهم جمادی‌الاول ۱۲۷۳: ۲ و ۳-۵ و ۶-۱۰ و ۱۵-۱۶
- ، نمره ۳۱۳، دوم جمادی‌الثانی ۱۲۷۳: ۴
- ، نمره ۳۱۵، شانزدهم جمادی‌الثانی ۱۲۷۳: ۲-۳
- ، نمره ۳۱۶، بیست و سوم جمادی‌الثانی ۱۲۷۳: ۲-۴
- ، نمره ۳۱۷، اول رجب ۱۲۷۳: ۵
- ، نمره ۳۲۰، بیست و دوم رجب ۱۲۷۳: ۳
- ، نمره ۳۲۱، بیست و نهم رجب ۱۲۷۳، ۳-۲ و ۴
- ، نمره ۳۲۴، بیستم شعبان ۱۲۷۳: ۳-۴
- ، نمره ۳۲۷، دوازدهم رمضان ۱۲۷۳: ۵
- ، نمره ۳۲۸، نوزدهم رمضان ۱۲۷۳: ۲
- ، نمره ۳۳۰، چهارم شوال ۱۲۷۳: ۱
- ، نمره ۳۳۹، هشتم ذیحجه ۱۲۷۳: ۱
- ، نمره ۳۴۰، پانزدهم ذیحجه ۱۲۷۳: ۳
- ، نمره ۳۸۳، هشتم شوال ۱۲۷۴: ۱-۲
- ، نمره ۳۹۸، هفتم صفر ۱۲۷۵: ۲
- ، نمره ۴۴۲، بیست و نهم ذیحجه ۱۲۷۳: ۲

لاتین:

Encyclopaedia Iranica, Vol. XII, Fasc. 2, «The Herat Question», pp. 219-224.

<https://Chroniclingamerica.loc.gov/>

<https://Ghani.macmillan.yale.edu/>

Ahmadi, F. & Ghaemian, A. 2020, “The Great Game and the Herat Question (1828 – 1838)”, *Historical Sciences Studies*, Volume 11, Issue 2, Pages 1-20. (In Persian with English abstract)

Ansari, F. 2005, “Introduction a Document: an Important Document about Herat Question”, *Foreign Relations History*, Issue 21, Pages 203-212. (In Persian)

Bahmani Qajar, M.A. 2005, “The end of Iran's Political rule over Herat (1273-1280 AD)”, *Foreign Relations History*, Issue 29, Pages 71-96. (In Persian)

Bina, A. 1969, “Political relations: Political and Diplomatic Aspects of the Herat Question and Afghanistan (in the Qajar period until the Treaty of Paris)”, *Historical reviews*, Issue 19, Pages 59-86. (In Persian)

Encyclopaedia Iranica, “The Herat Question”, Vol. XII, Fasc.2, pp. 219-224.

- E'tezād-al-Saltāna, A.Q. 1856, *Fath-nāmeḥye Herat*, [Persian Manuscript], Tehran: Malek National Library and Museum Institution, Document Number:1393, 04, 01481/002 (In Persian).
- Ettehadieh, M. 1975, "The first Dispute between Iran and Britain over the Herat Question in 1254", *Negin*, Issue 123, Pages 33-38. (In Persian)
- Hajian-poor, H. 2007, "The Political Conditions of Transoxiana in the Islamic Era up to the Establishment of the Safavid Rule", *History of Islam*, Volume 8, Issue 32, Pages 69-98. (In Persian with English abstract)
<https://chroniclingamerica.loc.gov/>
<https://ghani.macmillan.yale.edu/>
- Hunt, G.H. 1948, *The War between Britain and Iran in 1273 AH*, Translated by Saadat, H. Tehran: Sahāmī-e Čāp Company. (In Persian)
- Mürzā Malkam Khan. 1880, What is the Iranian Politics, [Persian Manuscript], Tehran: Malek National Library and Museum Institution, Document Number: 2998. (In Persian)
- Parto, A. 2009, "The Treaty of Paris; The Sad Story of the Separation of Herat from Iran", *Ettelaat (political-economic)*, Issues 265 & 266, Pages 14-41. (In Persian)
- Rahmanian D. & Hatami Z. 2017, Five Political Treatises in the Qajar Period, Tehran: Nashr-e 'elm. (In Persian)
- Rūznāmeḥye Vaqāye'e 'ettefāqīyyeh*, 1994, Vol. 1-3, Tehran: National Library of Islamic Republic of Iran & Center of Media Studies and Researches. (In Persian)
- Rūznāmeḥye Vaqāye'e 'ettefāqīyyeh*, 1995, Vol, 4, Tehran: National Library of Islamic Republic of Iran & Center of Media Studies and Researches. (In Persian)
- Saatchian, A. 2019, *Iranians from the eyes of Americans: Qajar-era Iran in American newspapers from 1848 to 1926 (1227-1305 AH)*, Tehran: ketāb-e Pārs-e. (In Persian)
- Tabatabaei-e majd, Gh. 1994, *Historical Treaties and agreements in the Qajar period*, Tehran: Dr.Mahmoud Afshar Foundation. (In Persian)
- Wright, D. 1989, *The Persian Amongst the English*, Translated by Imami, K. Tehran: Našr-e nu.